

Ayaan Hirsi Ali: dapper of dogmatisch?

Ayaan Hirsi Ali is waarschijnlijk momenteel één van de meest controversiële politieke figuren in Nederland. Zij is geboren in 1967 in Somalië en kwam in 1992 als vluchteling naar Nederland. Zij heeft in Nederland politicologie gestudeerd en werd actief binnen de Wiardi Beckman Stichting, het onderzoeksinstituut van de Partij van de Arbeid. In 2002 maakte ze een opmerkelijke overstap van de PvdA naar de VVD en momenteel zit zij namens die partij in de Tweede Kamer. Zij heeft vooral aandacht gekregen door haar harde uitspraken tégen de islam en vóór de emancipatie van islamitische vrouwen.

Het was in 2002 dat ik Hirsi Ali voor het eerst als een publiek figuur opmerkte. Ik zag toen een sterke vrouw die opkwam voor haar ideeën. Iemand die zich duidelijk durfde te positioneren tegen de traditionele islamitische gemeenschap. Zij was scherp in haar argumentatie en in de manier waarop zij voor de rechten van de islamitische vrouw opkwam. Maar wat mij het meeste trok was haar dapperheid om zich hard te maken voor de rechten van vrouwen, tegen haar eigen gemeenschap en achtergrond in. Ik identificeerde me met haar. Ten eerste omdat ik zelf een vluchteling ben uit Iran en uit eigen ervaring weet wat het betekent om door islamitisch fanatisme onderdrukt te worden. Ten tweede omdat ik sterk geloof in de emancipatie van vrouwen en vooral van mijn lotgenoten, vrouwen uit islamitische landen. Maar het duurde niet lang voordat mijn opvat-

ting over Ayaan Hirsi Ali ging veranderen. De vrouw die ik in het begin als een dappere voorvechtster van de emancipatie van islamitische vrouwen zag, veranderde in mijn ogen in een dogmatische persoonlijkheid die weinig ruimte voor nuances bleek te hebben in haar argumentatie. Ik vond haar niet meer zo dapper.

Eén van de duidelijkste manifestaties van dapperheid is voor mij dat iemand tegen de dominante vertogen ingaat. Als Hirsi Ali zo vastberaden en sterk in een islamitisch land voor haar ideeën op zou komen, zou ik haar eerder dapper noemen dan dogmatisch. Dan zou zij deze titel verdienen, omdat ze zich – tegen de dominante vertogen in – zou inzetten en sterk maken voor de emancipatie van vrouwen in een context die voor haar zou betekenen dat zijzelf gemarginaliseerd zou worden. Helaas merkte ik steeds meer dat bij Hirsi Ali juist het tegenovergestelde het geval is. Ze vaart mee op de golven van de dominante vertogen tegen de islam in Nederland. Die hebben in Hirsi Ali nu een ware vertegenwoordigster gevonden; een vroegere islamiet die het 'gewoon' beter weet dan gelovige moslims en moslima's zelf.

De belangrijkste opinieleiders van het huidige dominante vertoog in Nederland over migranten zijn Bolkestein, Scheffer en Fortuyn. Ondanks hun onderlinge verschillen hebben alledrie één ding gemeen: ze benaderen 'cultuur' als iets statisch en homogeen – wat tussen haakjes een tamelijk achterhaald standpunt is. Bolkestein vindt *de* verschillende culturen en

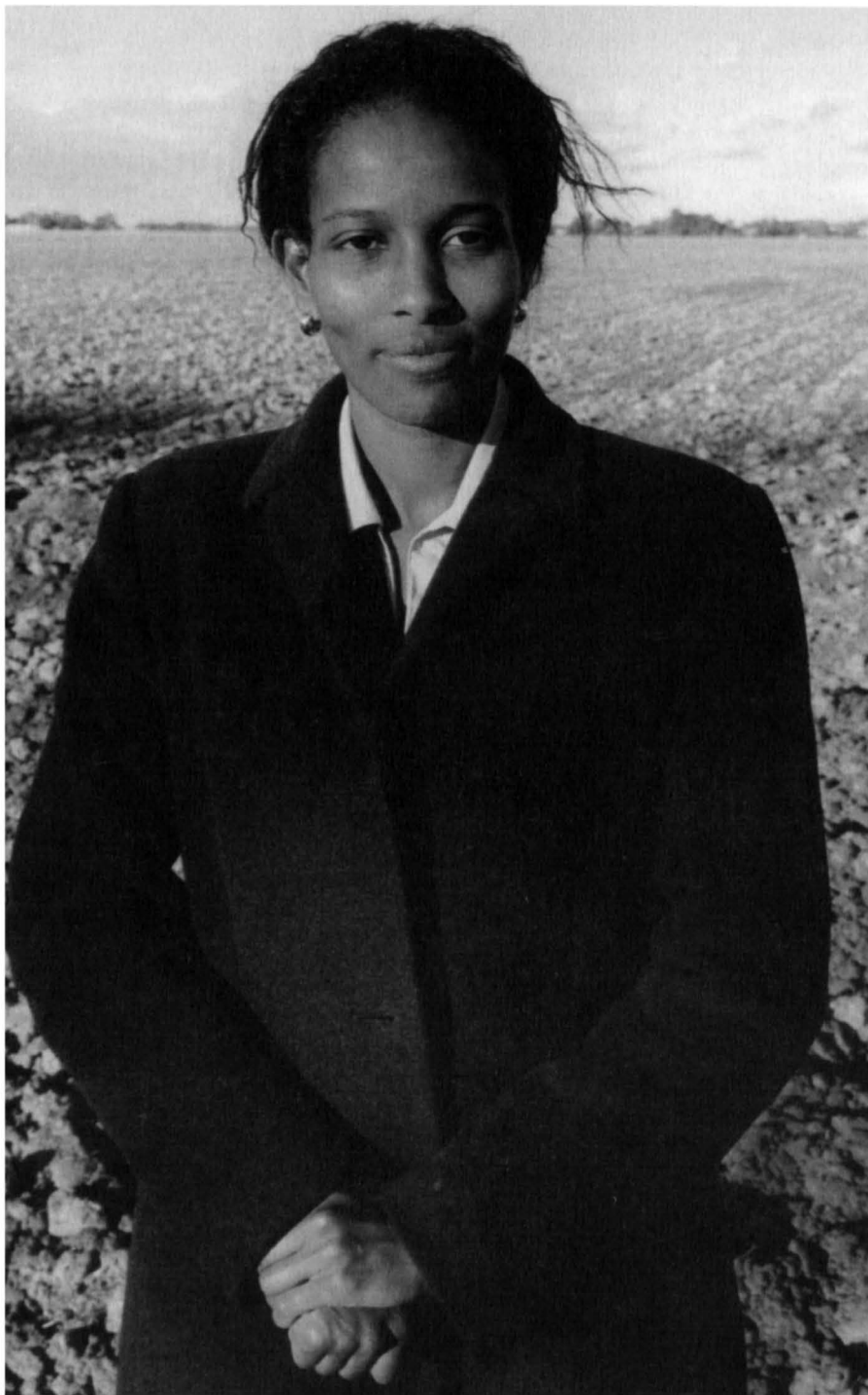
tradities – in dit geval de westerse en de islamitische – onverenigbaar. Scheffer vindt dat het multiculturalisme is mislukt, onder andere omdat de ‘allochtonen’ zich niet in *de* Nederlandse cultuur en geschiedenis hebben verdiept. Fortuyn vond *de* islam een achterlijke cultuur. Achter de veronderstellingen van deze heren van dit nieuwe, wat ik noem, ‘assimilatievertoog’ schuilt een naïeve gedachte, namelijk dat allochtonen eerst afstand moeten nemen van hun culturele achtergrond vóór ze zich kunnen integreren. Deze gedachte is naïef omdat die er vanuit gaat dat mensen simpelweg in en uit culturen kunnen stappen. Bovendien biedt deze benadering van cultuur een nieuwe vorm van uitsluiting die Verena Stolcke (1995) ‘cultuurfundamentalisme’ noemt. Het huidige dominante vertoog in Nederland – met de nadruk op het behoud van waarden en normen – is een duidelijke manifestatie van cultuurfundamentalisme, waardoor culturen tegenover elkaar worden gezet. In deze tegenstelling wordt de islamitische cultuur en de daarmee verbonden islamitische gemeenschap als grootste probleem van de Europese landen en in het bijzonder van Nederland gezien.

In 2003 werd Hirsi Ali door haar harde uitspraken tegen de islam de vertegenwoordigster van het dominante vertoog in Nederland. Op 27 januari 2003 noemde zij in *de Volkskrant* profeet Mohammed een perverse tiran. Zij is recentelijk in het nieuws geweest vanwege haar verzet tegen islamitische scholen. Bovendien blijft zij aandacht besteden aan de positie van vrouwen uit islamitische landen. Tijdens het traditionele *Opzij*-debat op 8 maart 2003 riep zij op tot de derde feministische golf. In deze golf zijn volgens haar de moslimvrouwen aan de beurt om hun vrijheid op te eisen. In principe zou met deze aandacht voor moslimvrouwen absoluut niets mis zijn. Toch vind ik haar benadering kortzichtig, omdat deze uitspraak contextueel gezien binnen een reeks van uitspraken valt waarin de islam als nieuwe vijand geschilderd wordt. Het is dan ook geen wonder dat Hirsi Ali binnen een kort tijdsbestek zowel in de media

als in de politiek veel aandacht heeft gekregen. Maar op een gegeven moment wist ik: ik wil mij absoluut niet meer met Ayaan Hirsi Ali identificeren, omdat zij het dominante vertoog verteenwoordigt. Zij vaart mee op de stroom van het conservatieve gedachtegoed in Nederland dat de gemarginaliseerde groepen in de Nederlandse samenleving nog een extra duwtje geeft om ze verder in een hoek te dringen.

Daar lig ik 's nachts wel eens wakker van. Ik kijk soms rond en vraag me af: wat is er met Nederland gebeurd? In het huidige Nederland is niets meer taboe. De tijd van het ‘doodknuffelen’ van allochtonen is veranderd in een tijd waarin alles gezegd mag worden. Na 11 september 2001 is er in Nederland een duidelijke aanval op de islam begonnen, waarin zinnen zoals ‘de islam is een achterlijke cultuur’ niet meer vreemd klinken. Vreemd genoeg vormen soortgelijke zinnen de bouwsteen van het hedendaagse dominante vertoog in Nederland.

De steeds dieper wordende kloof tussen ‘wij’ (de Nederlanders) en ‘zij’ (de allochtonen) maakt me ongelukkig. Ik word verdrietig als allochtonen tot zondebok worden gemaakt voor alles wat mis gaat in Nederland. Ik word rusteloos wanneer de islam door een groot deel van de bevolking in Nederland als achterlijk wordt bestempeld. Ik ben absoluut geen cultuurrelativist. Als marxist ben ik gevlucht uit een islamitisch land. Een repressieve islamitische regering heeft mij verbannen van mijn familie, vrienden en het land van mijn jeugdherinneringen. Voor iemand met mijn verleden zou het te makkelijk zijn om de islam alle schuld te geven voor wat er in Iran gebeurd is en wat mij overkomen is. Maar door mijn ervaring in Beijing en door reflectie kwam ik langzamerhand tot het begrip dat niet het geloof of religie ‘an sich’ tot onderdrukking leidt, maar een dogmatische benadering van een ideologie of een religie. De kunst was om in staat te zijn de verschillen binnen een religie of geloof te zien in plaats van verschillen ertussen. Hierdoor heb ik geleerd om niet de islam in z'n geheel te verwijten wat mij

overkomen is, maar onderscheid te maken tussen het geloof van mensen en repressieve daden. Ik heb geleerd om de keuzes van mensen te respecteren zolang het niet opgelegd wordt aan anderen.

En dit is waar de wegen van Hirsi Ali en mij zich van elkaar onderscheiden. Ik heb in Nederland geleerd om genuanceerd te denken en niet culturen als homogene gehelen te zien of mensen te reduceren tot hun cultuur of religie. Daarom vind ik de standpunten van Hirsi Ali over islam en emancipatie van vrouwen te simplistisch, te reductionistisch en te dogmatisch.

Ik herken deze standpunten vanuit mijn eigen ervaring in Iran ten opzichte van de islam. Ik was ook ooit als strenge atheïst tegen het geloof in welke religieuze vorm dan ook. Ik geloofde heilig in de leuze dat 'religie opium voor het volk is'. Voor mij en vele anderen was dit genoeg basis om onszelf intellectueel te noemen. Duidelijk afstand van de islam nemen door deze godsdienst als achterlijk te bestempelen, zou betekenen dat we op die manier zonder veel moeite tot de kringen van de verlichten zouden kunnen behoren.

Het was in Nederland dat ik voor het eerst besepte hoe kortzichtig en dogmatisch mijn marxistische standpunt was. Iemand die nadenkt, durft zich bloot te geven door naar anderen te luisteren. De kunst van het kennen ligt dan niet in het labels geven en uitsluiten van andere ideeën maar juist in het vermogen tijdelijk een stap terug te doen wat betreft de eigen ideeën, of, volgens de Nederlandse filosoof Theo de Boer (1993), eigen ideeën tijdelijk op te schorten om werkelijk in staat te zijn om naar anderen te kunnen luisteren. Dat is volgens De Boer de voorwaarde voor een dialoog, maar volgens mij de enige voorwaarde om over de grens van de meningen en vanzelfsprekendheden van het eigen denken te gaan. De kunst om werkelijk naar de ander te luisteren door de eigen ideeën tijdelijk opzij te zetten, is voor mij het symbool van vrij denken. Dit is het soort denken dat probeert door constante zelfreflec-

tie over de grenzen van het bekende en vanzelfsprekende te gaan. Dit denken is pas dapper, omdat het in staat is om steeds het risico te nemen zichzelf op het spel te zetten. De geest die zich kwetsbaar opstelt, is echt dapper en niet de geest die denkt alles beter te weten.

Ik kwam uit Iran naar Nederland met veel woede tegen de islam. Het was het islamitische regime dat mijn kameraden had vermoord en mij van mijn dierbaren had gescheiden. Tijdens de eerste maanden van mijn verblijf in Nederland dacht ik als ik mannen met een baard zag dat ze van de islamitische politie waren en bleef ik secondenlang als versteend staan. In die periode geloofde ik heilig in het standpunt dat de emancipatie van vrouwen en de islam niet samengaan. Ik dacht dat de islam vrouwen onderdrukt en dat vrouwen die in de islam blijven geloven onbewust zijn en bewust gemaakt zouden moeten worden. Dit duurde totdat ik de shock van mijn leven kreeg. Ik ging naar de V.N. Internationale Vrouwenconferentie in Beijing in 1995. Ik had gehoord dat een grote groep Iraanse vrouwen vanuit Iran naar de conferentie zou komen om de officiële standpunten van het regime te verkondigen. Ik was vastberaden om deze keer buiten Iran tegen deze vrouwen te vechten en het achterlijke karakter van de islam bloot te leggen. Eenmaal in Beijing kwam ik ook mijn potentiële bondgenoten tegen: Iraanse vrouwen die in verschillende landen als ballingen verbleven. Zij waren net zo vastberaden als ik om de vrouwen uit Iran hard aan te pakken.

Het was meteen op de eerste dag van de conferentie dat ik iets eigenaardigs meemaakte. Wat mij het eerst opviel was de variatie binnen de groep vrouwen uit Iran. Sommigen waren strenge islamieten en waren in Beijing om het standpunt van het regime te verdedigen. Sommigen waren islamieten die in de vrouwenbeweging geloofden en hun best deden om de positie van vrouwen binnen het islamitische kader in Iran te veranderen. Zij kozen niet voor feminisme als titel voor hun beweging omdat ze het te westers vonden. Deze groep noem ik isla-

mitische vrouwenactivisten. De andere groep waren vrouwen die zich feminist noemden. Binnen deze laatste groep was het moeilijk onderscheid te maken tussen islamitische feministen en seculiere feministen. Dit was omdat in Iran alles binnen een islamitische kader moet gebeuren en zelfs vrouwen die niet in de islam geloven dat niet in het openbaar mogen zeggen. Deze vrouwen waren duidelijk feministen die zich sterk hadden ingezet voor de rechten van vrouwen. Wat deze vrouwen gemeen hadden was dat ze zeer goed voorbereid waren; ze hadden alle teksten van de conferentie gelezen en zetten sterke presentaties neer. In tegenstelling tot deze vrouwen waren daar mijn zogenaamde bondgenoten: de Iraanse ballingen, die geen teksten hadden voorbereid, zichzelf steeds herhaalden en constant de andere deelnemers beledigden met hun kwetsende woorden over de islam. Ze waren vooral aan het schreeuwen en kwamen met spandoeken naar de workshops. Wat zij gemeen hadden was hun afkeer van de islam; verder hadden ze weinig bereidheid tot inhoudelijke discussie en weinig begrip voor de vrouwen die hun leven in Iran riskeerden voor de emancipatiebeweging. Dit was het laatste wat ik verwachtte. Mijn lotgenoten waren mijn ergste nachtmerries geworden en mijn zogenaamde vijanden konden mijn bondgenoten worden.

Wat ik toen het ergste vond was de identiteitscrisis waarin ik terecht kwam. Waar hoorde ik bij? Met de mensen waar ik bij dacht te horen, de andere ballingen, had ik niets. Ik kon niet tegen de arrogantie waarmee ze hun aanval tegen de vrouwen uit Iran inzetten. De mensen die de islam achterlijk vonden, hadden alle antwoorden voor de weg naar emancipatie en daarom hadden zij de taak om de vrouwen die in de islam geloofden 'bewust' te maken.

Het gevaar van dit soort denken is dat alle vrouwen uit islamitische landen in twee homogene categorieën worden opgedeeld. De eerste categorie bestaat uit vrouwen die, zoals Ayaan Hirsi Ali, de islam verwerpen, en dit zien als de doorslaggevende voorwaarde voor hun emancipatie. De tweede categorie wil met behoud van

eigen geloof zich inzetten voor de emancipatie van vrouwen. Deze tweede categorie wordt dus in haar geheel door de eerste groep als achterlijk bestempeld waardoor elke vorm van dialoog wordt uitgesloten. De belangrijkste vraag voor Nederland is: blijft er ruimte over voor gesprekken en uitwisseling met de moslimvrouwen wanneer hun geloof als achterlijk wordt bestempeld? Is het verwonderlijk dat mensen zich gaan verzetten tegen elke vorm van emancipatie als ze hun geloof geheel de rug toe moeten keren?

Een groter gevaar van dit soort benaderingen is dat we met een nieuw vorm van fundamentalisme te maken krijgen, alleen is de inhoud anders. Bij cultuur- of verlichtingsfundamentalisten zoals Hirsi Ali is er geen ruimte voor vrouwen die hun emancipatie binnen de grenzen van hun eigen geloof willen bereiken. Voor hen zijn islam en emancipatie van vrouwen onverenigbaar en hun boodschap is dus bekering tot secularisme en liever zelfs atheïsme. Helaas veroorzaakt deze boodschap alleen maar meer verdieping in de huidige kloof tussen 'wij' (de verlichte Nederlanders en de bekeerde allochtonen) en 'zij' (de onbewuste allochtonen). Terwijl er tal van voorbeelden te vinden zijn van vrouwen die juist een tussenweg zoeken en proberen hun activisme en emancipatie samen te laten vallen met hun geloof. Een mooi voorbeeld hiervan is mensenrechtenactiviste en feministe Shirin Ebadi, de Nobelprijswinnares van 2003.

Literatuur

- Boer, T. de (1993). *Tamara A., Awater en andere verhalen over subjectiviteit*. Amsterdam: Boom.
- Stolcke, V. (1995). Talking Culture: New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe. *Current Anthropology*, 36 (1), 1-24.

Halleh Gorashi